

BELSK DUŻY

Lokalizacja (historyczna i współczesna)

BELSK DUŻY, ziemia czerska województwa mazowieckiego (ob. powiat grójecki, województwo mazowieckie), dekanat grójecki, archidiakoniat czersko-warszawski (ob. dekanat grójecki, archidiecezja warszawska), kościół parafialny pw. Trójcy Św. i św.św. Piotra i Pawła, kompletna polichromia iluzjonistyczna wnętrza (zachowana częściowo w wyniku rozbudowy), ściany nawy i kruchty oraz balkonu chóru muzycznego

Datowanie (z fazami)

ok. 1780

Fundator / fundatorzy (odpowiednio do faz)

Bazyli Walicki h. Łada i Rozalia z Nieborskich h. Lubicz, wojewodostwo rawskie, kolatorzy świątyni

Wykonawcy (osoby, warsztat, krąg artystyczny) – pierwotni i wtórni

nieustalona pracownia malarska z Warszawy

Historia powstania

Parafia erygowana w 1779 r. po wydzieleniu obszaru z zachodniej części parafii w Grójcu. Skromny murowany kościół wczesnoklasycystyczny zbudowany w latach 1776-1779 z fundacji dziedzica sąsiedniego majątku Mała Wieś – Bazylego Walickiego herbu Łada (lata życia: ok. 1726-1802), wojewody rawskiego i zaufanego dworzanina i stronnika króla Stanisława Augusta Poniatowskiego, kawalera Orderów: Św. Stanisława i Orła Białego, oraz Rozalię z Nieborskich herbu Lubicz, zapewne wg projektu arch. Hilarego Szpilowskiego (1753-1827) z Warszawy, współautora – obok arch. Stanisława Zawadzkiego – zaczętej kilka lat później nowej rezydencji pałacowej w sąsiedniej Małej Wsi (1783-1786). Orientowany, pierwotnie jednonawowy, z kwadratową wieżą w fasadzie zachodniej z kruchtą w przyziemiu, we wnętrzu kryty stropem na fasacie. Około 1780 r. wykonana kompleksowa wczesnoklasycystyczna polichromia wnętrza z iluzjonistycznymi podziałami architektonicznymi i bogatą dekoracją figuralną.

Przekształcenia, remonty, konserwacje

Kościół remontowany w XIX i na pocz. XX w. (zakres prac nieznan), w latach 1935-1936 rozbudowany o wschodnią część nawy z transeptem i nowe, kwadratowe w planie prezbiterium z zakrystią i skarbcem, proj. arch. Jana Koszycz-Witkiewicza z Warszawy, zmodyfikowany przez ówczesnego proboszcza – ks. Józefa Żółka. Spowodowało to zniszczenie dawnego chóru kapłańskiego z istniejącą tam częścią omawianej polichromii. Wkrótce potem odnowiona z dodaniem nowych, neostylowych partii malatury wg identycznego układu w dobudowanej części wschodniej i na stropie nawy świątyni.

Kompozycja / układ

Wszystkie elementy (z wyjątkiem scen figuralnych utrzymanych w pastelowej gamie ciepłych brązów, czerwieni i zieleni) w tonacji *en camaïeu*. W nawie ściany boczne i chórowa (zachodnia) o identycznych iluzjonistycznych podziałach ramowych pionowo na dwa przęsła nierównej długości z zaakcentowanymi osiami okien, oraz poziomo na wysoki cokół i dwie strefy przedzielone uskokowym gzymsem z pasem meandra; w dolnej, niższej w środku przęsła prostokątne obramienia architektoniczne z detalami ornamentalnymi w tradycji *all'antica*: w bocznych spływach kampanule, w górnych głowicach kostkowych konsolek rozetki i girlandy laurowe, u góry rogi obfitości, w ich polach prostokątne z występem w górnym zamknięciu, obwiedzione meandrem plecionym sceny figuralne ze Starego i Nowego Testamentu w sentymentalnym, bukolicznym krajobrazie z ruinami antycznymi w tle, przedstawiające odpowiednio: na ścianie południowej – *Znalezienie małego Mojżesza w Nilu* i *Hagar na pustyni*, północnej – *Cudowne rozmnożenie chleba i ryb* oraz *Tobiasz z Archaniołem Rafałem*, z postaciami na płytkim pierwszym planie, upozowanymi w dynamicznych pozach i ubranymi w późnonowożytnie, częściowo stylizowane na starożytnie stroje. Sceny uzupełnione u dołu o prostokątne, ozdobione pod dolnymi występami o pasy tezek tablice inskrypcyjne z napisami w dwóch wierszach antykwą, odpowiednio: „ACCIPE, AIT, PUERUM ISTUM ET NUTRI MIHI:/ EGO DABO TIBI

MERCEDEM TUMA. E.29", „QUID AGIS AGAR NOLI TIMERE:EXAUDIVIT ENIM/ DEUS VOCEM PUERI Gen. 21,17" oraz „DEDIT DISCIPULIS PANES ET MANDUCAVERUNT OMNES ET SATURATI SUNT Math. XI-XIV-20", „QUID POSSUMUS DARE VIRO ISTI SANCTO, QUI/ ME DUXIT ET REDUXIT SANUM Tob. 12,1-22". W polach między obramieniami wykrojowe kartusze, ujęte girlandami i gałązkami lauru, z takimż wieńcem i główką anielska w kluczu, w których owalnych polach krzyżowe zacheuszki (obecnie w części zasłonięte przez późniejsze stacje Drogi Krzyżowej), na drewnianych ściankach pod chórem muzycznym kartusze z wirującymi rozetkami, w podniebiu nieregularna płycina z dużym ornamentalnemu otokiem z laurową rozetą. W górnej strefie: okna zamknięte odcinkowo, ujęte profilowanymi opaskami, w gładkich płycinie przedzielone w połowie długości rombowymi występami; między nimi pola z wyciętymi górnymi narożami z rozetkami, z podwieszonymi na szarfie z kokardami owalnymi medalionami ujętymi kwiatowym wieńcem i dwiema dużymi girlandami. W medalionach półpostaciowe przedstawienia Apostołów, ujętych w ¼ w lewo lub w prawo, z odpowiednimi atrybutami, w górnej części z inskrypcją identyfikującą imię, zapisaną kapitałą, w następującym układzie – ściana południowa, od wschodu: św.św. Mateusz, Jakub młodszy, Filip i Tomasz, ściana północna, analogicznie, św.św. Andrzej, Jan, Bartłomiej i Maciej; ściana zachodnia, od południa: św.św. Szymon i Juda Tadeusz. W kruchcie, na ścianach wokół obu otworów wejściowych i nisz bocznych oraz na stropie profilowe opaski, w gładkich płycinie, naroża udekorowane szarfami z kokardami i dwiema kiściami owocowo-kwiatowymi, nad wejściem do nawy dwudzielna draperia podwieszona na guzki z szarfą. W niszy północnej, w górnej części płycinie kolisty medalion z profilowym wyobrażeniem all'antica apostoła Judasza (?), okolony draperią podpiętą na guzku z kokardą (dolna część malowidła przestonięta wtórnie przez czarnomarmurową tablicę inskrypcyjną).

Ikonografia

Z uwagi na rozbiórkę dawnego prezbiterium ze ścianą tęczową oraz zmianę dekoracji malarskiej stropu nawy rekonstrukcja pierwotnego programu ideowo-treściowego nie jest możliwa. Zachowany zespół czterech kompozycji figuralnych z obu części Biblii wskazuje na świadomy dobór wydarzeń związanych z przewodnią ideą cudownej boskiej interwencji: uratowania życia (Mojżesz), zdrowia i potomstwa (Hagar i Izmael), ulgi w samotności i uzdrowienia (Tobiasz i jego rodzina) oraz zaspokojenia głodu i nauki (Jezus), w tym dwukrotnie z pomocą misji anielskiej (Hagar i Tobiasz). Z kolei cykl antykizujących medalionów z przedstawieniami apostołów związanych jest z ideą tychże jako „filarów Kościoła” i miała uzupełniać program zacheuszków. Umieszczenie domniemanego przedstawienia apostoła Judasza w kruchcie można zinterpretować jako próbę ukazania tej postaci z kręgu apostołskiego jako potępionego grzesznika, oczekującego na zbawienie w strefie rezerwowanej dla przedstawień apotropaicznych.

Analiza formalno-stylistyczna

Dekoracja malarska wnętrza kościoła w Belsku Dużym nie stała się dotąd przedmiotem zainteresowania historii sztuki. Tymczasem jest to jedna z najwcześniejszych – obok kościoła benedyktynów w Sieciechowie (1769-1779, wyk. Szymon Mańkowski z Warszawy) – realizacji wczesnoklasycystycznych malarstwa monumentalnego na historycznym Mazowszu. Ze względu na różnice formalne między obiema realizacjami nie można wysunąć hipotezy o ich wspólnym autorstwie. Warto też dodać, iż kilka lat później w zbudowanym z tej samej fundacji wojewodostwa Walickich rezydencji pałacowej w sąsiedniej Małej Wsi pracowali najprawdopodobniej dwaj włoscy współpracownicy Vincenza Brenny: Antonio Tombari i Domenico Masolatti, w późniejszym okresie stale obecni w Warszawie w kręgu najlepszych dysponentów sztuki epoki stanisławowskiej.

Źródła i literatura przedmiotu

Warszawa, Narodowy Instytut Dziedzictwa, Dział Ewidencji i Rejestru Zabytków Ruchomych, karty nr RAX 000000044-000000052, listopad 1973, oprac. M. Piekarski.

Katalog zabytków sztuki w Polsce, t. X: *Województwo warszawskie*, red. I. Galicka i H. Sygietyńska, z. 5: *Powiat grójecki*, oprac. I. Galicka, H. Sygietyńska oraz D. Kaczmarzyk, Warszawa 1971, s. 1, fig. 16, 103, 104.

Fotografie:

Belsk Duży, kościół parafialny) pw. Trójcy Św. i św.św. Piotra i Pawła, widok ogólny nawy w kierunku prezbiterium, polichromia ścian, ok. 1780, wyk. nieustalona pracownia z Warszawy (atryb.), fot. MW, 2016

Belsk Duży, kościół parafialny) pw. Trójcy Św. i św.św. Piotra i Pawła, nawa, ściana północna, polichromia, ok. 1780, wyk. nieustalona pracownia z Warszawy (atryb.), fot. MW, 2016

Belsk Duży, kościół parafialny) pw. Trójcy Św. i św.św. Piotra i Pawła, nawa, ściana południowa, medalion z przedstawieniem św. Macieja apostoła, polichromia, ok. 1780, wyk. nieustalona pracownia z Warszawy (atryb.), fot. MW, 2016